

mivo razmišljati, česa v romanu ni bilo, a je v filmu pomembno. Sèm bi nedvomno lahko prišteli močne erotične in seksualne sestavine, ki jih v romanu seveda ni, a bi si jih vanj tudi ne mogli zamisliti, saj so v nasprotju z vsemi njegovimi duhovnimi in socialnimi izhodišči. Toda ta stran že presega razmerje med romanom in filmom, kolikor se nam kaže s Cankarjevega vidika. S stališča romana je jasno, da temeljnih razsežnosti romana v filmu ni in da je iz njega izpadla zlasti konkretna vsebina Cankarjevih idej. Tako bi lahko upravičeno dejali, da so namesto konkretnih Cankarjevih idej o življenju, materinstvu, trpljenju in hrepenenju ostale v filmu samo abstraktne ideje materinstva, ljubezni, erotike, sinovstva, trpljenja in hrepenenja samega na sebi, brez konkretnega pomena, ki ga imajo pri Cankarju.

O tem, ali je temu razlog posebni režiserjev življenjski nazor ali pa je takó bistvene odmike narekoval okus časa, v katerem živimo, je težko izreči odločilno besedo. Vsekakor je oboje terjalo, naj se bistveno Cankarjevega romana opusti, obdrži pa nebstveno in porabi za tisto, kar je v filmu postalo glavno.

Tako se je prvo srečanje med Cankarjem in slovenskim filmom končalo za Cankarja s slabšim izidom, kot bi pričakovali. Ali ta izid pomeni, da sodobna slovenska kultura ne more več sprejemati Cankarja takšnega, kakršen dejansko je, in da mora, če naj si ga sploh še prisvoji, iz njega izločiti ravno tisto, kar je bilo najbolj njegovo? Odgovore na takšno vprašanje seveda ni mogoče domisliti v okviru preproste glose. Pa tudi ne odgovora na vprašanje, kaj pomeni izid tega srečanja za slovenski film — dobro ali slabo? Pričakujemo ga od filmske kritike, vendar brez sklicevanja na Cankarja, saj ji takšno sklicevanje ne more biti ne pravo izhodišče ne zanesljivo merilo.

J. K.

NOV MIT O SLOVENCIH

Živimo v času, ko naj bi se dokončno znebili vseh nacionalno religioznih mitov, ki da so po mnenju nekaterih bili značilni za slovensko socialno in kulturno življenje v preteklosti. Napoči naj doba vsesplošne slovenske razsvetljenosti, ki bo s svojo lučjo pregnala iz naše srede vsakršno škodljivo mitologijo — približno tako, kot je v Hoffmannovi povesti o ubogem Cinobru preganjal knez Pafnucij iz svoje dežele vile, da bi uvedel razsvetljenstvo s sajenjem krompirja, petjem dvoglasne jutranje in večerne pesmi in obveznim cepljenjem koz. Junaku te povesti se blagi namen ni posrečil; bojimo pa se, da se tudi slovenskim preganjalcem mitov ne bo, kajti medtem ko pri enih vratih izganjajo iz slovenske kulture staro mitologijo, pri drugih vlačijo vanjo že novo. Da bi bila stvar še bolj paradoksalna, delajo namreč to prav tisti, ki prisegajo na mitofobijo ali pa si ne morejo kaj, da ji ne bi bili naklonjeni.

Mednje — vsaj tako se zdi — se je uvrstil tudi Aleš Lokar, ko je sredi januarja letošnjega leta odgovarjal v »Naših razgledih« na »vprašanje naroda na Slovenskem«. V njegovem odgovoru beremo najprej misel, da »tudi Slovenci postajamo zgodovinski narod, podobni vsem drugim zgodovinskim narodom«. Pisec pa misel še podrobneje razloži: »Skratka, prejšnje slovenstvo je nosilo v sebi elemente religioznosti, in kakor vsaka religija je človeka osrečevalo sredi muke in trpljenja in morda prav zaradi trpljenja in muke. Danes seveda novega zgodovinskega slovenstva ne moremo več pojmovati kot religije. Postalo je nekaj vsakdanjega in konkretnega, nekaj, kar se hrani iz dejstev in ne iz sanj. To je samo ob sebi razveseljivo, saj kaže, da je tudi naš narod dozorel: ob tem zorenju je mnogo pridobil, a nekaj tudi izgubil: predvsem element mita, ki je nacionalno čustvo spreminjal v religijo...«

Do sèm je vse lepo in prav. Denimo, da je tisto, o čemer govorijo ti stavki, zares mit, in religija, ki jo omenja, zares religija; soglašajmo tudi s piscem, da je slovo od takšnih mitov razveseljivo, čeprav nekoliko boleče; razveselimo se še misli, da smo Slovenci zdaj dozoreli, postali zgodovinski narod in iz sveta mita stopili v epoho vseobče razsvetljenosti, kot si je to stvar zamislil že knez Pafnucij. Toda vse to nas vendarle ne bo obvarovalo presenečenja, ki nam ga za konec svojega razmišljanja o slovenstvu pripravi avtor. Potem ko namreč opravi s preteklo mitologijo, se loti dela in na nič manj kot dveh tretjinah časopisnega formata skuje nov mit o slovenstvu, morda boljši od preteklih, vendar zato nič manj mitološki. V tako kratkem času nam namreč z zgodovinskimi primeri dokaže, da smo bili Slovenci v preteklosti in smo še dandanes, ko smo se znebili mitičnih idej, vendar med vsemi narodi sveta nekaj posebnega, če že ne kar edinstvenega. Do tega odkritja pride s pomočjo tegale zgodovinskega zakona, ki da vodi razvoj narodnih skupnosti: »Ponavadi nam zgodovina kaže, da razvoj poteka po opisani poti: najprej je na vrsti gospodarska in politična utrditev skupnosti, iz te pa sledi rast kulturnega in umetniškega snovanja.« Tako da je bilo ne le v srednjeveških in renesančnih Benetkah ali Firencah, ampak tudi pri nemškem narodu, ki da je »ves srednji vek in prva stoletja novega porabil za svoj politični in gospodarski razvoj in utrditev, šele potem pa je v osemnajstem in devetnajstem stoletju pogнал iz sebe sijajno kulturo...« In še preden se lahko odločimo, ali naj verjamemo pisateljevemu primerom ali ne, jih že pripelje do zaželenega rezultata: »Kolikor vem, velja zgornji zgodovinski proces skoraj za vse narode in skupnosti od Italije pa do Francije, od Arabcev pa do Aztekov; razen za Slovence. Mi smo se v tem pogledu vedli drugače. Začeli

smo tam, kjer so drugi končali! Začeli smo s kulturo in umetnostjo in šele na podlagi zavesti, ki sta jo kultura in literatura ustvarili v ljudstvu, smo se začeli politično in gospodarsko afirmirati. To je po mojem mnenju naša velika, bistvena drugačnost glede na druge narode...«

Ali pa je vse to res? Ali je tisto, kar pisec po pravici ali po krivem pripisuje Slovincem, res tako edinstveno samo zanje? Bojimo se, da stoji pravkar odkriti zgodovinski zakon s svojimi primeri vred na šibkih nogah. Že primer z Nemci je iz trte zviti, saj bi morali po njem verjeti, da Nemci niso že v srednjem veku, ki da so ga porabili za svoj »politični in gospodarski razvoj«, imeli že kar krepko razvite kulture; in da niso okoli leta 1800, ko so ustvarjali vrh svojega pesništva, filozofije in glasbe, živeli kot celota vendarle v precejšnji ekonomski in politični mizeriji. Čez nekaj desetletij so postali mnogi Nemci mnenja, da so nekdanji kulturni razcvet žrtvovali gospodarski, politični in vojaški moči — torej ravno narobe, kot meni odkritelj novega zgodovinskega zakona. Poljaki so vrh svoje romantične poezije in glasbe dosegali v času, ko so bili gospodarsko, politično in vojaško na tleh. Na kakšen poseben materialni ali politični temelj se v tem času niso mogli sklicevati tudi Čehi, pa so vseeno začeli s kulturo in literaturo, da bi šele polagoma prešli v gospodarski in politični razmah. Toda podobno velja še za Hrvate, Srbe, Slovake, Letonce, Estonce, Fince, Irce in še za koga v Evropi.

Skratka, Slovenci tudi v tem pogledu nismo bili in nismo prav nič posebnega ali edinstvenega. Deležni smo bili usode mnogih drugih, zlasti manjših ali odvisnih narodov srednje in vzhodne Evrope — s to posebnostjo seveda, da je bila ta usoda zaradi naše majhnosti in večje odvisnosti za stopnjo izrazitejša — vendar, najbrž ne hujša od slovaške ali lužiško-srbske. In ker je

tako, se nam tudi ni bati usode, ki bi nas po logiki avtorjevega zgodovinskega zakona morda morala zadeti — medtem ko so drugi narodi začeli z gospodarstvom in politiko, končali pa s kulturo, bomo morali mi nehati s kulturo, da bi pristali v gospodarstvu in tehniki. Kaj takega se seveda prav lahko zgodi, vendar ne zaradi kake posebnosti slovenskega naroda, ampak zato, ker bo njegova usoda podobna usodi vseh drugih narodov sveta — kar pa seveda še ni tako zelo gotovo.

Skratka, namesto v sfero stvarnih dejstev, primernih dozorelosti zgodovinskega naroda, nas je avtor popeljal v tipično mitologijo nedozorelega narodnega čustvovanja. Prav ta nepričakovani izid vsiljuje vrsto neprijetnih vprašanj. Ali je izganjanje mitologij iz slovenskega socialnega in kulturnega prostora samo uvod v izdelovanje novih, toda za stopnjo preprostejših in bolj naivnih? Je slovo od starih mitov vesela priprava za nove? Ali pa je izganjanje mitologij že tudi samo po sebi pravzaprav samo mitologija?

J. K.

KABALA

Delo je 11. februarja letos prineslo članek ZAŠČITA ZA MANJŠINE. Prav vsakdanja, poučna, skopo razložena reč o odnosih med nami in Italijo po beneškem srečanju med Tepavcem in Morom. Skoraj prazna — če ne bi kratkočasila *sestava delegacije*, ki je spremljala zunanjega ministra.

Bom prepisal iz Dela: »Na jugoslovanski strani so se pogovorov udeležili še pomočnik državnega sekretarja *Ilija Topalovski*, naš veleposlanik v Italiji *Srdja Prica*, šef kabineta državnega sekretarja *Aleksander Demajo*, posebni svetovalec državnega sekretarja *Zvonko Perišić*, načelnik politične uprave v državnem sekretariatu za zunanje zadeve *Nikola Mindić* in drugi«.

Torej — in drugi. Jah, očarljivo.

Kolikor vem, se je Tepavac v Italiji med drugim pogovarjal sicer o državnih mejah, pa vendar o tistih, ki potekajo po *slovenskem ozemlju*. O meji, ki je hkrati meja *slovenske* republike. O manjšini, ki je — na italijanski strani — *slovenska*. Mar ni tako? In ker tako je, se sprašujem: ali ne bi bila (praktična in moralna) dolžnost zunanjega ministra, da vzame v svojo delegacijo *tudi Slovence*? ... Morebiti jih pa pravšnjih nimamo? ... Morebiti je vse vodstvo slovenske republike in vsa slovenska politika dobra in primerna samo za, kaj vem, provincialne, obrobne, neodločilne, nevažne in nezanimive zadevščine? Za to, kak prideluje se krompir najbolji? Morebiti pa smo tolikanj za plotom in po-hlevni, da bi zaškripalo, če bi *naši* ljudje v tudi *naših* vprašanjih stopili na diplomatski parket in za diplomatsko mizo?

Prestrašen in ponižno se sprašujem: anti so *vsaj* šoferji v Tepavčevi delegaciji, ki je razpravljala z Italijani o tudi slovenskih rečeh, bili Slovenci?

Spodobilo bi se.

Hkrati pa se več ne čudim, da so dogodki na Koroškem tolikanj v piko presenetili jugoslovansko diplomacijo. In da so diplomati, zaradi teh dogodkov soočeni z ljubljanskimi študenti, napravili tako strašljiv vtis neinformiranosti, tolikanj — sem slišal — klavrn vtis.

Naša diplomacija se zatrese, se razburi, se požene kakor valjčni mlin, če se zlomi dateljnova palma v ne vem kateri bratski afriški oazi — *naši* problemi pa so zanjo kot na moč mimgrede. *Politični realizem*. Seveda. Je *zaspanost* še politični realizem? In *zaskrbljenost* — je sentiment? Preveč krvi in čustev je namreč steklo tam ob tistih mejah spričo igrice, ki se jih danes izvoljenci gredo. Škoda se bo pokazala, kakor zmeraj, jutri jutraj.

Ko nas bo spet kdo zbudil.

Saša Vuga